

Kyrkan från nordost. Sakristian har tegelgavlar med sällsynt fina blindingar.

JUMKILS KYRKA

AV ÅKE NISBETH

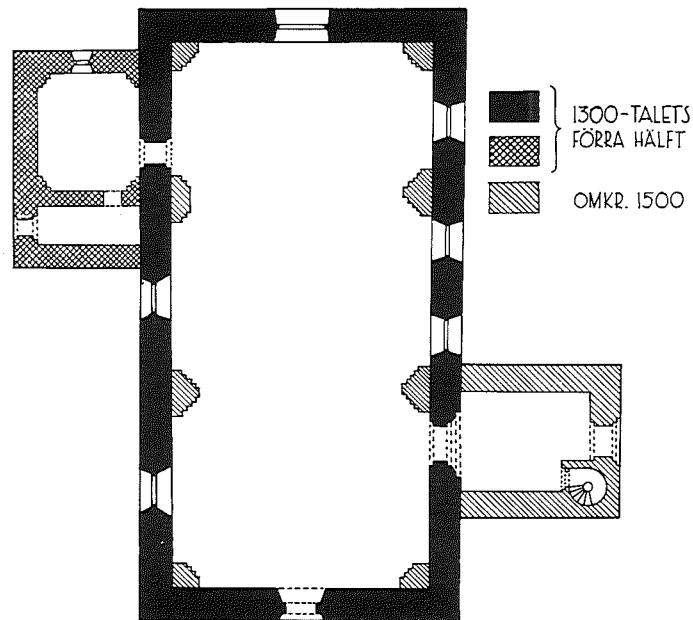

JUMKILS KYRKA

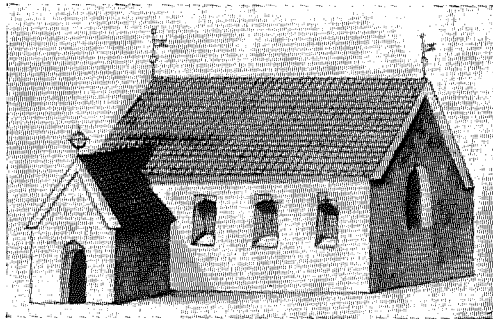
AV ÅKE NISBETH

Tredje, omarbetade upplagan

JUMKILS KYRKA

Jumkils kyrkas plan. Efter uppmätning i Ant. topogr. arkivet av S. Brandel. De olika perioderna i kyrkans byggnads-historia ha markerats av förf.

*Kyrkan vid tiden 1676–80.
Efter Johan Hadorphs resor; Afritningar af kyrkor och kyrkovapen
i Upland 1676–85 (ed. Vennberg 1917).*

Kyrkobyggnadens historia

Första gången socknen Jumkil nämns i bevarande handlingar är 1316. "Capelle Jumakil" nämns 1338. Jumkil var således redan då annex – under Åkerby – ett förhållande som därefter bestod till 1923, då Åkerby och Jumkil förenades med Bälinge till ett pastorat. I motsats till sin moderkyrka Åkerby har Jumkil väl bevarat sin medeltida prägel, såväl i exteriören som interiören. Mycket nytt har visserligen tillkommit sedan medeltiden och åtskilligt har förändrats eller förstörts, men medeltiden dominerar fortfarande Jumkils kyrka.

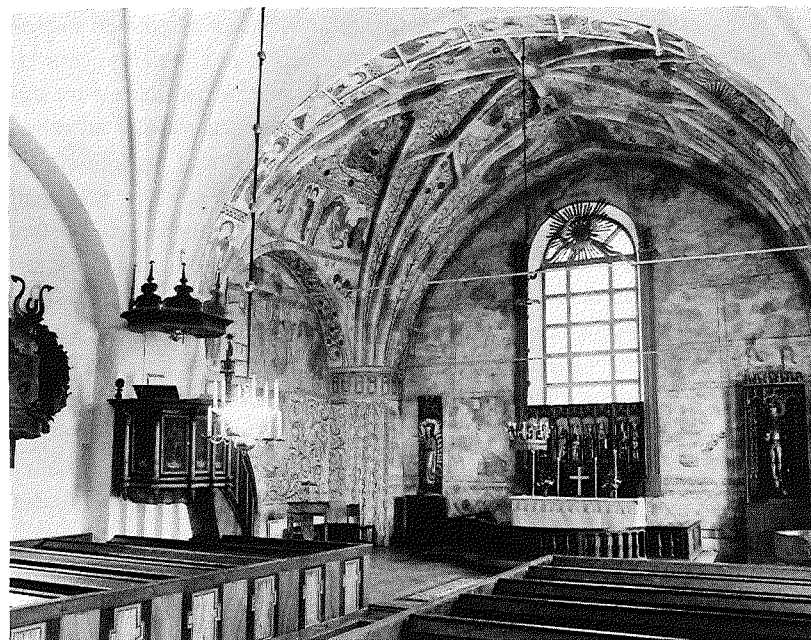
Den nuvarande kyrkan är troligen inte socknens första. Om den dopfunt från 1100-talet, som finns i kyrkan, inte övertagits från någon annan kyrka innebär detta att en kyrka bör ha funnits vid samma tid som dopfunten tillverkats. En föregångare till den nuvarande kyrkan kan ha legat på i stort sett samma plats som den nuvarande. Om den varit av sten eller trä vet vi inte. Ännu i slutet av 1600-talet fanns visserligen intill kyrkans västgavel "såsom ett gammalt Wåkenhus (=vapenhus) av gråsten, kalkslagit, dock mest förfallit, och trän på muren och in uti uppväxte..." vilket enligt vad Peringskiöld berättar ansågs ha varit Jumkils äldsta och första kyrka. Troligare är att det var resterna av ett senmedeltida västtorn som av någon anledning aldrig blivit färdigbyggt utan lämnats ofullbordat sedan murarna uppförts till några meters höjd.

Den nuvarande kyrkan är en typisk höggotisk salkyrka med långhus och kor av samma bredd och utan någon markerad triumfbåge mellan långhus och kor. I sitt ursprungliga skick var kyrkans inre täckt med ett högt sittande trävalv med treklöverformad genomskärning. Detta valvs västligaste takstol finns ännu bevarad och gör det möjligt för oss att rekonstruera såväl valvets läge som form. Sannolikt var detta valv prytt med dekorativa målningar av samma art som ett bevarat likartat valv från Ärentuna kyrka (nu i Statens historiska museum i Stockholm). Korets östfönster var försett med masverk i kalksten (fragment av detta finns ännu bevarade) och en stor svit med glas-

målningar i vilka Kristi lidandes historia framställdes. Tyvärr förstördes detta fönster under 1820-talet så att nu endast några skärvor återstår. Bevarad i nära nog orört skick sedan kyrkans byggnadstid är dörren till långhusets sydportal, av breda ekplankor med gångjärn och nyckelskylt i järnsmide.

Kyrkans sakristia består av två rum, ett större täckt med ett kryssvalv med vackert profilerade ribbor och med två murnischer i östväggen, ett mindre med ett enkelt tunnvalv. Dess murar är dock inte byggda i förband med själva kyrkan – följaktligen borde sakristian vara något senare än kyrkan i övrigt. Tidsskillnaden måste dock vara obetydlig. Med stor sannolikhet har en sakristia planerats samtidigt med kyrkan även om den kommit att uppföras något eller några årtionden senare. Sakristians planlösning erinrar om Tens-ta sakristias och även i övrigt uppvisar kyrkan överensstämmelser med den grupp av uppländska landskyrkor, vars äldsta representant just är Tensta. Fasadernas rika dekor med blinderingar och mönstermurning men också själva murningstekniken – sakristian är i sin helhet murad av tegel – har nära motsvarigheter i Ängsö kyrka i Västmanland, som byggdes under 1300-talets andra fjärdedel.

I nära tvåhundra år bibehöll kyrkan sitt 1300-talsutseende. Först mot slutet av 1400-talet eller omkring 1500 förändrades den mera radikalt. Då tillbyggdes vapenhuset utanför långhusets sydingång med en gavel med rika blinderingar av utpräglad sengotisk typ i tegelmurverket. Trävalvet revs och ersattes av tre tegelvalv, vilande på väggpelare. Sannolikt påbörjades ungefär samtidigt ett torn i väster, som dock aldrig blev färdigbyggt. De i det föregående omtalade, nu helt försvunna murarna utanför kyrkans västgavel, enligt Peringskiöld rester av den äldsta sockenkyrkan, torde ha utgjort lämningarna av detta ofullbordade tornbygge. Mest radikalt förändrades således kyrkans interiör. Kyrkorummet blev efter valvslagningen endast ca två tredjedelar så högt som det ursprungligen varit. Trots detta har interiören fortfarande en ganska betydande höjd och lyftning. Dessa ombyggnadsarbeten avslutades med att kyrkans kor försågs med målningar, kyrkan i övrigt lämnades odekorerad. En beskrivning av målningarna återfinns i ett följande avsnitt. En teckning från slutet av 1670-talet visar att kyrkan då som nu hade tre fönster i sydväggen. Av teckningen framgår också att dessa i det yttre hade en rektangulär omfattning. Även i det inre tycks fönstren, att döma av bevarade rester av korets sydfönsters ursprungliga omfattning, haft samma form. Om fönstren fått denna mycket ovanliga utformning i samband med valvslagningen torde inte kunna avgöras utan mera omfattande murverksundersökningar.

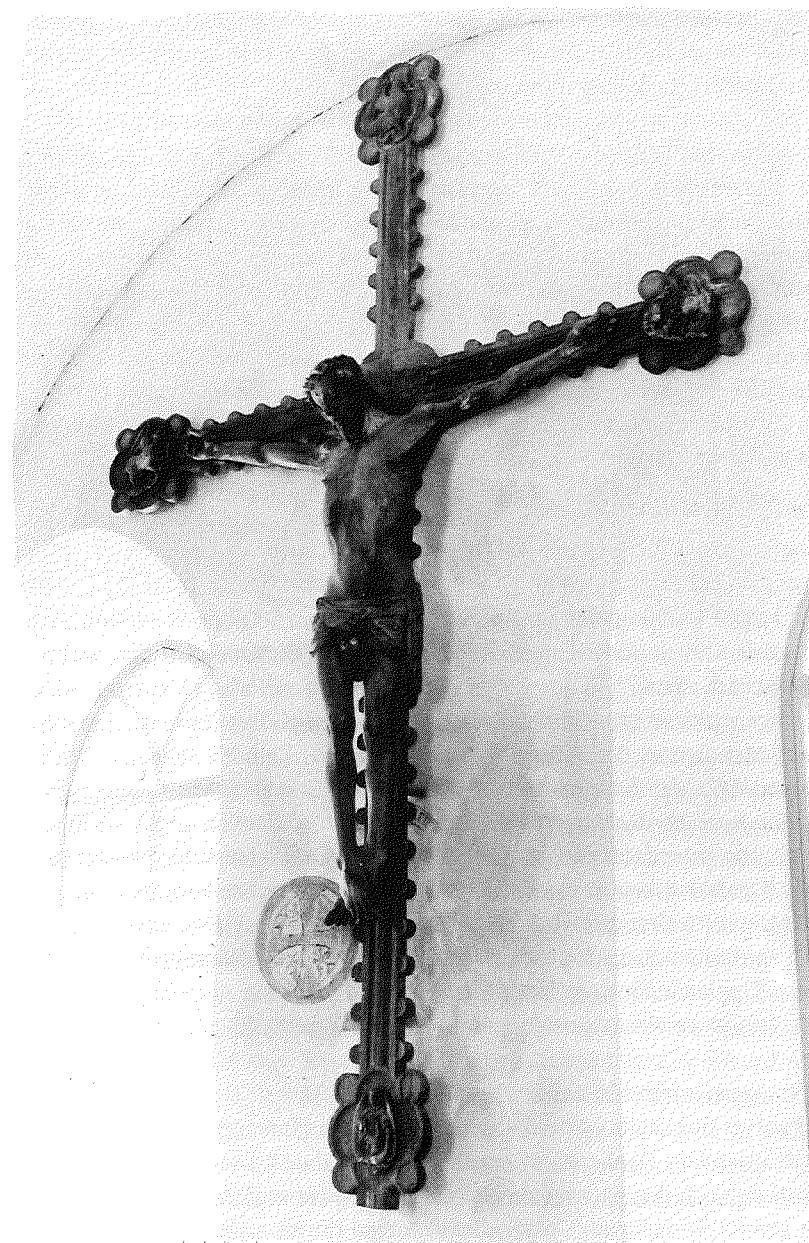
Interiör mot öster.

De förändringar kyrkan genomgick under loppet av 1500-, 1600- och 1700-talen var i allmänhet av föga genomgripande art, huvudsakligen rörde det sig om rena underhållsarbeten. Omkring 1660 reparerades och spånades således taken och ungefär vid samma tid uppsattes de två vindflöjlar med Leijonsköldska vapnet och initialerna MLS, syftande på friherre Mårten Leijonsköld, herre till bla Vallhov i Jumkil, som ännu kröner gavlarna. 1732 rappades kyrkan utvändigt, 1736 förstörades sakristifönstret och försågs med järngaller – den yttre fönstersmygen motsvarar dock fortfarande i stort sett den ursprungliga. Fyra år senare måste dock fönstret göras nytt sedan det förstörts vid ett inbrott, 1764 upptogs ett nytt fönster på nordsidan, 1767 vitlimmades kyrkan invändigt, 1768 förstörades fönstren genom att förlängas nedtill. 1788 sägs i ett visitationsprotokoll att kyrkan var rymlig, ljus och i gott skick, men att inredningen tarvade viss reparation.

Under 1880-talets första år började man på allvar diskutera en mera genomgripande reparation av kyrkan. Kanske var det de vid denna tid pågående ombyggnadsarbetena på moderkyrkan i Åkerby som lockade till efter-

följd. Först och främst ansågs det nödvändigt att reparera taken, och samme byggmästare som arbetade med tornbygget i Åkerby, provinsialbyggmästaren Sjöström, tillkallades för besiktning. Han gjorde också upp ett reparationsförslag, men arbetet uppsköts. 1805 fann sig pastor nödsakad att erinra sockenborna om nödvändigheten av att laga taken. Ett nytt reparationsförslag utarbetades av byggmästaren Mathias Fernborg, enligt vilket taket helt skulle byggas nytt. Kanske hade man härvid tänkt sig att göra taket brutet som i Åkerby. I varje fall framhöll en av de närvarande vid den sockenstämma där detta förslag diskuterades – hans namn står tyvärr ej utsatt – ”att taket på denna i Götisk smak byggda kyrka borde få bibehålla sin branta form såsom en fornlämnning af detta urgamla och vackra byggningsätt”. Ett för kyrkan ännu vådligare förslag framställdes på en sockenstämma i januari 1811, då det föreslogs att Åkerby och Jumkil tillsammans skulle bygga en helt ny kyrka. Lyckligtvis stannade det vid förslaget. Den så länge diskuterade takreparationen utfördes slutligen 1812-1813, utan att kyrkans exteriör förändrades.

Ungefär tio år senare började man diskutera interiörens omgestaltning ”såsom fönstrets upphuggning ovanför altaret, så att ljust glas sättes som ram kring det målade glaset”. Det sistnämnda skulle dock ej få rubbas ”för dess antiqvité”. Vidare skulle bänkarna förbättras och golvet i kyrkan läggas med plansten. Först år 1828 påbörjades emellertid dessa arbeten och fortsatte sedan ungefär två år. Vid förstoringen av korfönstret var man dock icke så försiktig med glasmålningarna som hade beslutats. Större delen av målningarna togs ned och endast ett Kristus-huvud behölls och infogades i det nya fönstret. Även dessa delar togs så småningom bort och vad som nu återstår är blyspröjsarna jämte de glasbitar som bildat Kristi gloria. Själva Kristus-huvudet har således försvunnit. Av ett sockenstämmoprotokoll från 1832 framgår att de nedtagna delarna av glasmålningarna då förvarades i en låda, dels emedan inget annat av kyrkans fönster var tillräckligt stort för att kunna rymma dem, dels emedan ingen glasmästare i Uppsala kunde åtaga sig att återuppsätta dem. Det föreslogs också i detta sammanhang att fönstret skulle inköpas av Uppsala domkyrka för att där ”som antikvitét förvaras”. 1831 hade beslut fattats om att det östligaste koret i domkyrkan, Gustav Vasa gravkor, skulle förses med freskomålningar med motiv ur kungens historia och två år senare presenterades också ett förslag till glasmålningar i koret. Troligen var det dessa arbeten som aktualiserade förslaget att domkyrkan skulle överta Jumkils höggotiska glasmålningar. Eftersom dessa med allra största sannolikhet utförts av samma ateljé som arbetat för domkyrkan,

Triumfkrucifix från ca 1500.

hade Jumkilmålningarna, om detta förslag förverkligats "kommit hem". Tyvärr har dock lådan med glasmålningarna förkommit och därmed också ett konstverk av största intresse.

Nästa gång kyrkan reparerades i någon större omfattning var 1854, då bl a en del av den fasta inredningen nygjordes eller reparerades. Under 1800-talets senare hälft fick också huvudparten av fönstren sin nuvarande storlek och utformning. 1903 restaurerades kyrkan åter. Ett vidlyftigt och radikalt förslag hade uppgjorts av Uppsala-arkitekten Ekholm, men lyckligtvis kom detta förslag att följas endast till en del, bl a bibehöll man den slutna bänkinredningen, trots att denna enligt Ekholm saknade "allt kyrkligt värde". Vid en restaurering 1932 frilades korets medeltida kalkmålningar och restaurerades äldre inventarier av J. Österlund. Kyrkans takstolar förstärktes och murverket bands samman med nya dragstag 1970. Samtidigt rengjordes korets målningar. Spåntaket nylades och fasaderna putsades och avfärgades 1992.

Medeltida kalkmålningar

I samband med restaureringen av kyrkan 1932 framtoogs och restaurerades korets medeltida kalkmålningar, dolda under vitkalkning åtminstone sedan 1700-talet. Målningarna har tillkommit omkring 1500 och är utförda av en konstnär som är förhållandevis självständig i förhållande till den verkstad som annars nästan helt dominerar det sengotiska måleriet i Uppland: Albert målares verkstad i Stockholm. Visserligen har han delvis använt samma förlagor som denne, dvs främst den bildbibel som kommit att kallas "Biblia pauperum", de fattigas bibel, och delvis också likartad ornamentik. Skillnaderna är dock betydande. Även om Jumkil-målningarna nu är hårt slitna, kan man dock konstatera att färgskalan är en annan, ljusare och luftigare. Ornamentiken är mera sirlig, delvis också med starkare naturalistiska inslag, figurteckningen är mindre karikerande. Ytterligare något verk av samme mästare kan icke med säkerhet påvisas bland de nu kända målningarna i Uppland. Troligen har målaren varit tysk till sitt ursprung – de texter som åtföljer en del av scenerna har starka inslag av tyska.

Målningarnas innehåll är i korthet följande:

I valvet framställs i östra kappan, över altaret, Treenigheten i form av den sk Nådastolen, flankerad av musicerande änglar. I södra kappan skildras Kristi dop och den gammaltestamentliga förebilden till denna scen: judarnas tåg genom Röda havet. Också i denna kappan finns musicerande änglar samt dessutom, i svicklarna, bröstbilder av patriarkerna Abraham och Isak. I väs-

Altarskåp från 1400-talets senare del.

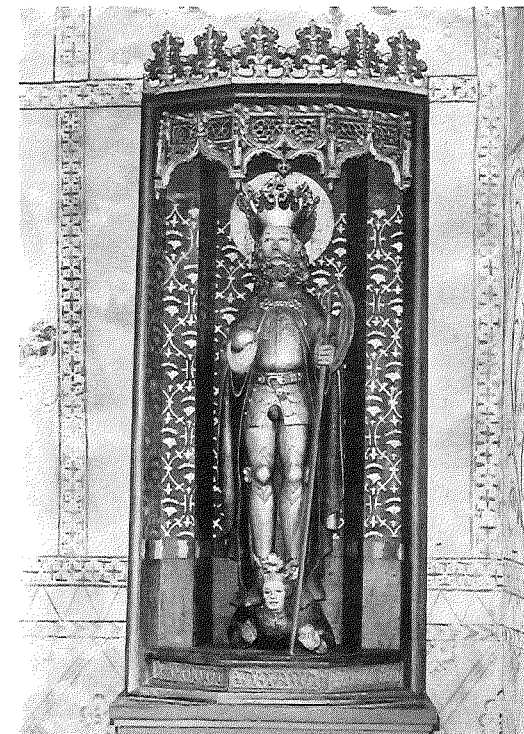
tra kappan framställs Pauli omvändelse, profeterna Nathan och Daniel, ett par djursymboler (bl a pelikanen som matar sina ungar med sitt blod, en symbol för Kristi kärlek) samt en av de gammaltestamentliga förebilderna (enligt bl a Biblia pauperum) till återfärden efter flykten till Egypten: David återvänder till sitt land efter Sauls död. I denna kappan finns även ett senare tillkommet årtal av vilket nu endast den sista siffran, en nia, är läsbar. I norra kappan framställs tre scener ur Nya testamentet: Marie bebådelse, Marias och Elisabets möte samt Kristi födelse. Också här återfinns musicerande änglar samt gammaltestamentliga figurer, bl a patriarken Jakob. Musicerande änglar finns också i de fyra fälten närmast valvets hjässa, två änglar i varje fält. De instrument dessa änglar trakterar bildar en rik och varierande provkarta på medeltida musikinstrument. Här finns således bl a skalmeja, serpent, luta, harpa och triangel. I valvet finns också på de sköldliknande plattor, som bildas där ribborna möts, målade vapen: i öster ärkestiftets kors, i väster ärkebiskop Jakob Ulfssons örnfot, i norr riksvapnets tre kronor och i söder Sten Sture då:s tre sjöblad. Då Sten Sture dog 1503, är det rimligt att anta att målningarna tillkommit senast detta år.

Madonnabild från ca 1500.

På södra väggen framställs i det övre registret profeten Elias himmelsfärd (den gammaltestamentliga förebilden till Kristi himmelsfärd), i det mellersta registret S Margareta med korsstav och en fjättrad drake och en manlig figur med en pilbåge, i det nedre registret slutligen Kristus i Simon den spetälskes hus i Betania samt väster om fönstret en skara helgon, numera dock frånsett Maria Magdalena på valpelaren längst i väster alltför svårt skadade för att med säkerhet kunna identifieras. I triumfbågen avbildades ursprungligen de tolv apostlarna. Några av dessa har dock utplånats helt när predikstolen flyttades till sin nuvarande plats. Ännu bevarade är (från söder till norr): Thomas (?), Filippus, Jakob dy, Johannes, Paulus, Petrus, Andreas, Bartolomeus och Jakob då.

På nordväggen framställs överst Moses inför den brinnande busken, förebilden till Kristi födelse som återges i den norra valvkappan, mellerst fram-bärandet i templet och heliga tre konungars tillbedjan, nederst slutligen Kristus vid 12 års ålder i templet. Östväggens målningar är de svårast skada-

S Olov-skulptur från ca 1500.

de och svåra att tolka. Omedelbart norr om fönstret i det nedre registret finns en relativt oskadad scen föreställande bröllopet i Kana, söder om fönstret fragment av en framställning av Kristi förklaring. På öst- och sydväggarna skymtar dessutom genom sengotiska målningarna några konsekrationkors, dvs målade kors som markerar de platser där biskopen vid vigningen av kyrkan tecknade ett kors med vigd olja, sammanlagt tolv stycken, syftande främst på de tolv apostlarna. Sannolikt är dessa kors samtida med kyrkan, dvs från 1300-talets förra hälft.

Inredning och inventarier

Altarprydnaden utgörs av ett altarskåp från tiden omkring 1470. I mittpartiet finns fyra helgonbilder, nämligen S Gertrud, S Maria Magdalena, S Ursula och S Birgitta. Vänstra dörren har två bilder: den ena sannolikt föreställande aposteln Paulus, den andra S Erik. Den högra har likaledes två figurer, dels ett krönt kvinnligt helgon, som dock förlorat sitt attribut och därför icke kan

identifieras, dels en helig biskop, möjligen S Henrik. På dörrarnas yttersidor, synliga när skåpet var stängt under fastetider, framställes i målning, tyvärr svårt skadade, Maria Magdalena och den uppståndne Kristus ("Noli me tangere"). Skåpets ikonografi – endast helgon framställs – gör det tveksamt hurvida det från början varit avsett att tjäna som högaltarskåp. Maria Magdalenas centrala ställning kan möjligen tyda på att skåpet ursprungligen tillhört ett till henne invigt altare.

Till vänster om altaret står en bild av jungfru Maria, framställd som den apokalyptiska jungfrun, stående på månen och omgiven av en krans av solstrålar. Till höger om altaret står en osedvanligt stålig bild av S Olov. Båda är svenska (kanske uppsaliensiska) arbeten från 1400-talets slut eller 1500-talets början. Av medeltida skulptur har dessutom bevarats ett monumentalt triumfkrucifix från tiden omkring 1500, ursprungligen placerat i bågen mellan långhus och kor och anskaffat i samband med välvningen av kyrkan. Det har nu sin plats på långhusets sydvägg. Från senmedeltiden är också ett litet processionskrucifix. Från 1300-talets förra hälft, dvs samtida med kyrkan, är en Maria-bild, ett verk av en franskinfluerad bildhuggare, kanske verksam vid domkyrkobygget i Uppsala. En bild av ett kvinnligt helgon, möjligen S Margareta, har daterats till 1200-talets senare hälft och kan således ha tillhört en föregångare till den nuvarande kyrkan. En bild av S Göran till häst i strid med draken omtalas ännu i en inventarieförteckning från 1829 men är nu försvunnen. Dopfunten, av gotländsk sandsten, är ett verk av en gotländsk skulptör, verksam under 1100-talets senare del, som av J Roosval försetts med anonymnamnet "Semi-Byzantios". På skålen framställs scener ur Kristi barndomshistoria, nämligen Bebådelsen, Marias och Elisabets möte, Kristi födelse, heliga tre konungars tillbedjan, de tre konungarna varnas av en ängel att vända åter till Herodes, Josef varnas av en ängel samt slutligen flykten till Egypten. Scenerna kommer icke i kronologiskt riktig ordning. Foten pryds med fyra huvuden, av vilka ett biter över ett människohuvud, de andra över bevingade drakar eller fyrfotadjur. –Dopfatet, av tenn, skänktes 1932 av A E Lindström.

Den nuvarande slutna *bänkinredningen* har tillkommit 1761 men är delvis ombyggd, bla 1831 och 1925. Framskärmarna i vardera bänkkvarteret är försedda med ornamentala målningar av renässanstyp, sannolikt från 1600-talets början, och har således tillhört en tidigare inredning. Då de är målade på bägge sidor, kan de knappast ha ingått i en äldre bänkinredning utan kan ha tillhört ett korskrank eller dylikt.

Orgelläktaren är uppförd 1771 för en orgel, byggd av orgelbyggarna

Predikstol från 1670 samt Per Hästeskos begravningsvapen.

N Söderström och M Swalberg. Den hade beställts på initiativ av församlingens pastor och denne lyckades på en sockenstämma den 27 januari 1771 förmå sockenborna att inköpa orgelverket "som til Guds lof och pris, oss til hjelp uti vår sång, kyrkan til prydnad och Församlingen til heder är hit kommet". Orgeln har reparerats och utvidgats vid flera tillfällen, bla 1855 av B Wallenström och 1934 av N Hammarberg. Den föregående orgeln hade inköpts 1664.

Predikstolen i renässansstil uppsattes 1670 och målades med bilder av evangelister och apostlar sex år senare på bekostnad av magister Jonas Klint. Den var ursprungligen placerad på södra sidan, där ännu Jehova-namnet, målat med hebreiska bokstäver, visar dess ursprungliga plats men flyttades över till norra sidan 1762 samtidigt som den försågs med en ny trappa, den nuvarande. – Nummertavlorna har tillkommit 1854.

Kyrkans *nattvardssilver* består av en kalk med patén, oblatask, vinkanna och sockenbudstyg, allt av silver. Kalkens fot, prydd med en liten korsfästelsegrupp av gjutet silver, och nod (handtag) är av senmedeltida ursprung, skålen däremot nyare, sannolikt från 1855, då kalken enligt räkenskaperna uppsattes och tillökades av guldsmeden Wendelius i Uppsala. Patémen med ett Kristus-huvud graverat i centrum och med en majuskelinskrift längs kanten är delvis från 1300-talet men förstora och omarbetad vid flera tillfällen, bla på 1700-talet. Sockenbudstyget är enligt stämplarna tillverkat i Uppsala av O Yttraeus 1782. Obatasken är, som framgår av två graverade vapen, en gåva av hovmarskalken Axel Leijonsköld och hans hustru Sigrid Oxenstierna, ägare till Vallhov. Enligt en inventarieförteckning skall den ha överlämnats till kyrkan 1682. Den är tillverkad i Stockholm av guldsmeden Nicolaus Breuman. Vinkannen, ett verk av Stockholmsguldsmeden Petter Henning, är enligt inskrift skänkt 1723 av församlingens allmoge som en tacksägelsegåva för freden med Ryssland 1721. Två vinkannor av tenn är stämplade 1842 av tenngjutaren Lars Löfgren i Uppsala. Två år senare, 1844, skänktes en stor vinflaska, också den av tenn, till kyrkan av Anders Ersson i Ullbarsta. Brudkronan, av förgyllt silver är enligt räkenskaperna tillverkad av guldsmeden Collin i Uppsala 1733.

Bland kyrkans *textiler* märks först och främst ett broderat altarbrun från 1400-talets senare hälft. Bottentyget är grovt linne på vilket med guld och silke i många färger broderats helgonbilder, flankerande en sk Nådastol (framställning av Treenigheten) samt en vapensköld innehållande ärkestiftets vapen, ett kors. Helgonen är (från vänster till höger): helig biskop (S Henrik?), S Olov, S Erik, S Stefan, S Anna, så följer Nådastolen, därefter S Maria, S Martin, S Katarina av Alexandria, S Paulus, S Petrus samt till sist S Barbara. Från 1400-talets slut härstammar även en tyvärr starkt nöttård med figurbroderier från en korkåpa. Knappast någon av de olika helgonbilderna kan längre med säkerhet identifieras. Ett antependium av grön sammet var ursprungligen försett med metalltrådbroderier som sprättats bort så att man nu endast med hjälp av olika blekning av tyget kan fastställa att de består av en vapensköld under friherrlig krona samt två spegelmonogram, sammansatt av bokstäverna A och L. Antependiet har således skänkts av friherre Axel Leijonsköld till Vallhov, död 1712 och begravd i Jumkils kyrka. Ett annat antependium, av rött, blommönstrat siden från 1600-talet, är också det en gåva från Vallhov. Tyvärr är båda dessa antependier starkt nöttå och kan ej längre användas. En kalkduk av vit sidendamast är skänkt 1757 av kaplansänkan Ubström, ett par håvar av svart sammet 1781 av ärke-

biskopinnan B E von Troil. Bland textilier av nyare datum kan nämnas ett grönt antependium från 1950 och en violett mässhake, tillverkad av Libraria 1926, skänkta av Kyrkliga syföreningen, en vit mässhake från 1954 och en röd från 1977, även den tillverkad av Libraria. Ryamattan i koret är förfärdigad och skänkt 1953 av fru Hilma Eriksson och komponerad av Ingrid Skerfve-Nilsson, Uppsala.

Äldst bland *ljusredskapen* sannolikt av senmedeltida ursprung, är en ljuskrona av järnplåt som nu hänger i koret. Av kyrkans inventarieförteckningar från 1600-talet framgår att ytterligare två kronor av denna typ funnits i kyrkan. Av de två mässingekronorna är den som hänger mitt i kyrkan skänkt 1759, medan den som hänger längst i väster tillkommit under 1600-talets senare hälft. En försilvråd ljuskrona från tidigt 1700-tal skänktes till kyrkan 1772 av ärkebiskopsdottern Maria Gustava von Troil i samband med att hon gifte sig med assessorn O U von Numers på Björnarbo. Den stals från kyrkan 1826 men återfanns ett år senare i Fyrisån i Uppsala. Två par ljusstakar av silver, tillverkade av O Yttraeus i Uppsala, är skänkta till kyrkan 1787 av kanslirådet M von Celse och hans hustru A E Georgia. Två ljusstakar av tenn härstammar från tiden omkring 1650 och är sannolikt identiska med de stakar som vid denna tid skänktes till kyrkan av fru Anna Sabel på Björnarbo, gift första gången med kaptenen Nils Hästesko, död 1644, andra gången med ryttmästaren Erik Rosensabel, död 1656. En trearmad ljusarm av mässing i sakristian är skänkt 1692. En stor sjuarmad ljusstake är skänkt till kyrkan i samband med restaureringen 1932 av E E Eriksson.

Två *begravningsvapen* finns uppsatta i kyrkan, det ena över ryttmästaren Erik Andersson Rosensabel, död 1656, det andra över överstelöjtnanten Peter (Per) Hästesko, död 1698, båda från Björnarbo. Till det rosensabelska vapnet har också hört en sorgfana, av vilken nu endast själva fanstången återstår.

Till sist kan bland kyrkans inventarier nämnas ett *rökelsekar* av malm från 1300-talet samt ett exemplar av Karl XII:s bibel, inbunden i ett osedvanligt praktfullt rött skinnband med rik förgyllning, en gåva av bibliotekaren Birger Frondin från 1783.

Kyrkogård och klockstapel

Kyrkogården har fått sin nuvarande utsträckning efter en utvidgning åt norr 1932. Bogårdsmuren, av gråsten i kallmur, och ingången med sina smidesgrindar, härstammar från 1800-talet. Ursprungligen var kyrkogården på sedvanligt medeltida sätt omgiven av en murad och spåntakstäck mur.

Klockstapeln, belägen strax sydost om kyrkogården, är uppförd 1746 av Nils Olofsson i Uggelsta och ersatte då en stapel byggd 1660. Församlingen begärde 1747 att få en kollekt inom ärkestiftet för att kunna slutföra stapelbygget och betala den klocka som beställts av klockgjutaren E Hillström i Gävle men som "för församlingens medellösa tillstånd intet kan igenlösas". Församlingen fick den begärda kollekten och klockan kunde hängas upp i stapeln, tillsammans med storklockan som gjutits 1686 av Michael Bader i Stockholm. Elektriskt ringning tillkom 1951.

Källor och litteratur

För denna beskrivning har uppgifter hämtats ur kyrkans räkenskaps-, inventarie- och protokollsböcker i Landsarkivet, Uppsala, samt ur handlingar i riksantikvarieämbetets arkiv, Stockholm. Församlingens ansökan om kollekt till klockstapel och klocka återfinns i Riksarkivet, Stockholm, i serien Landshövdingen i Uppsala län till Kungl Maj:t. Den äldsta tryckta beskrivningen av kyrkan återfinns i J Peringskiölds "Monumenta Ullerakerensia", Sthlm 1719, s 345. Folkunga-tidens kyrkobyggande i Uppland har senast utförligt behandlats av A C Bonnier, Kyrkorna berättar. Upplands kyrkor 1250-1350, Uppsala 1987. Dopfunten har behandlats av J Roosval, dels i Studier i Upplands kyrkliga konst, s 9 ff, dels i Die Steinmeister Gottlands, s 117. 1300-talsmadonnan har senast behandlats av A Andersson i Medieval wooden sculpture in Sweden, vol II, Uppsala 1966, s 135. En stor del av kyrkans medeltida inventarier var med på Uppsala-utställningen av kyrklig konst 1918 och beskrivs i utställningens katalog. Kalkmålningarna har kortfattat behandlats av H Cornell - S Wallin i Albertus Pictor. Sten Stures och Jacob Ulfssons målare, Sthlm 1972, s 91 och av A Nilsén i Program och funktion i senmedeltida kalkmåleri, Uddevalla 1986. En sammanställning av bevarade arkivuppgifter om socknen och dess gårdar under medeltiden återfinns i Det medeltida Sverige. 1 Uppland:3 (den del av socknen som ligger i Bälinge härad) samt Det medeltida Sverige. 1 Uppland 2 (den del av socknen, bl a med kyrkan, som ligger i Ulleråkers härad), Sthlm 1982 resp 1984. Fotografierna har tagits av Panoramabild, Uppsala. Exteriörbilden på sista sidan är fotograferad av Jörgen Svendsen, Stockholm.

Dopfont av gotländsk sandsten, tillskriven "Semi-Byzantios".

Utgiven av Uppsala stifts kyrkobeskrivningsredaktion

Redaktör: BENGT INGMAR KILSTRÖM

© Förf. och Uppsala stifts kyrkobeskrivningsredaktion

Ågerups, Eskilstuna 1993